

NARX SIYOSATINING AHAMIYATI: NAZARIY VA AMALIY YONDASHUVLAR

Beshariq tumani 1-son texnikumi

Biznes asoslari fani o'qituvchisi

To'ychiyeva Kamola Furqatovna

Annotatsiya: Ushbu maqolada narx siyosatining ahamiyati: nazariy va amaliy yondashuvlar haqida chuqurroq tushunchalar beriladi.

Kalit so'zlar: narx, narx funksiyalari, narxning asosiy maqsadlari, narxning siyosiy turlari, narx siyosatining makroiqtisodiy ahamiyati.

Kirish

Bozor iqtisodiyoti sharoitida narx mexanizmi iqtisodiy munosabatlarning markaziy unsurlaridan biri hisoblanadi. Narx siyosati korxona, tarmoq va butun milliy iqtisodiyot darajasida resurslar taqsimoti, talab va taklif muvozanati, raqobat muhiti hamda iste'molchilar xatti-harakatlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, globallashuv jarayonlari kuchayib borayotgan, raqobat tobora keskinlashayotgan sharoitda narx siyosatini ilmiy asosda ishlab chiqish va amalga oshirish muhim strategik vazifaga aylanmoqda.

Narx siyosati nafaqat mikroiktisodiy darajada foydani maksimallashtirish vositasi, balki makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlash omili sifatida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan, O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan amalga oshirilayotgan pul-kredit siyosati doirasida inflyatsiyani jilovlash choralari narxlar umumiy darajasiga bevosita ta'sir qiladi. Shu bois narx siyosatini ilmiy asosda o'rganish iqtisodiyotni samarali boshqarishning muhim shartidir.

Narx tushunchasi va uning iqtisodiy mohiyati

Narx — bu tovar va xizmatlarning puldagi ifodasi bo'lib, u ishlab chiqaruvchi va iste'molchi o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlarni aks ettiradi. Iqtisodiy nazariyada narxning shakllanishi talab va taklif qonunlari asosida tushuntiriladi. Klassik

iqtisodiy maktab vakillaridan Adam Smith narxni “ko‘rinmas qo‘l” mexanizmi orqali bozor muvozanatini ta‘minlovchi omil sifatida talqin qilgan. Uning fikricha, erkin raqobat sharoitida narxlar resurslarning samarali taqsimlanishiga xizmat qiladi.

Keyinchalik marjinalistik yondashuv namoyandasi Alfred Marshall talab va taklif egri chiziqlari kesishgan nuqtada muvozanat narxi shakllanishini ilmiy asoslab berdi. Bu yondashuv hozirgi zamon narx nazariyasining poydevorini tashkil etadi.

Zamonaviy iqtisodiyotda narx quyidagi funksiyalarni bajaradi:

- Axborot beruvchi funksiya;
- Rag‘batlantiruvchi funksiya;
- Taqsimlovchi funksiya;
- Muvozanatlashtiruvchi funksiya.

Demak, narx siyosati ushbu funksiyalarni samarali amalga oshirishni ko‘zda tutadi.

Narx siyosatining mohiyati va vazifalari

Narx siyosati — bu korxona yoki davlat tomonidan ma‘lum maqsadlarga erishish uchun narxlarni belgilash va boshqarish bo‘yicha amalga oshiriladigan chora-tadbirlar majmui. Uning asosiy maqsadlari quyidagilardan iborat:

1. Foydani maksimallashtirish;
2. Bozor ulushini kengaytirish;
3. Raqobatbardoshlikni oshirish;
4. Ijtimoiy barqarorlikni ta‘minlash.

Korxona darajasida narx siyosati marketing strategiyasining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Narxni to‘g‘ri belgilash ishlab chiqarish hajmi, xarajatlar darajasi, investitsiya oqimlari va brend obro‘sigga ta‘sir ko‘rsatadi.

Davlat miqyosida esa narx siyosati ijtimoiy himoya, inflyatsiyani nazorat qilish va strategik tarmoqlarni qo‘llab-quvvatlash vositasi sifatida namoyon bo‘ladi.

Masalan, ayrim ijtimoiy ahamiyatga ega mahsulotlar narxlarini tartibga solish orqali aholining kam ta'minlangan qatlamlari himoya qilinadi.

Narx siyosatining turlari

Ilmiy adabiyotlarda narx siyosatining bir necha turlari ajratiladi:

1. Yuqori narx (skimming) siyosati

Yangi mahsulot bozorga kiritilganda dastlab yuqori narx belgilab, keyinchalik bosqichma-bosqich pasaytirish usuli. Bu usul innovatsion mahsulotlarda keng qo'llanadi.

2. Past narx (penetratsiya) siyosati

Bozorni tez egallash maqsadida dastlab past narx belgilash. Bu strategiya raqobat kuchli bo'lgan sharoitda samarali hisoblanadi.

3. Differensial narx siyosati

Turli iste'molchi segmentlari uchun turlicha narx belgilash amaliyoti.

4. Psixologik narx belgilash

Narxni iste'molchi ongiga ta'sir qiladigan shaklda belgilash (masalan, 10 000 so'm o'rniga 9 990 so'm).

Ushbu strategiyalarni tanlashda talab elastikligi, ishlab chiqarish xarajatlari, raqobatchilar siyosati va iste'molchilar xatti-harakati hisobga olinadi.

Narx siyosatining makroiqtisodiy ahamiyati

Narxlar darajasi mamlakat iqtisodiy barqarorligining muhim ko'rsatkichidir. Inflyatsiya darajasining oshishi aholi real daromadlarining pasayishiga olib keladi. Shu sababli davlat narx barqarorligini ta'minlashga alohida e'tibor qaratadi.

Pul-kredit siyosati vositalari orqali markaziy bank foiz stavkalarini o'zgartirish, pul massasini tartibga solish orqali umumiy narxlar darajasiga ta'sir ko'rsatadi. Bundan tashqari, fiskal siyosat — soliqlar va davlat xarajatlari ham narx shakllanishiga bevosita ta'sir etadi.

Narx siyosati investitsion muhitga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Barqaror narxlar investorlar uchun ishonch muhitini yaratadi, iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi va uzoq muddatli rejalashtirish imkonini beradi.

Raqobat muhitida narx siyosati

Bozor iqtisodiyotida narx siyosati raqobat kurashining asosiy vositalaridan biridir. Monopol yoki oligopol sharoitda narx belgilash mexanizmi erkin raqobatga nisbatan farq qiladi. Raqobat muhitini sog'lomlashtirish maqsadida davlat antimonopol siyosat yuritadi.

Masalan, O'zbekiston Respublikasi Raqobat qo'mitasi bozor subyektlarining narx bo'yicha kelishuvlarini nazorat qiladi va sun'iy ravishda narx oshirish holatlariga qarshi choralar ko'radi. Bu esa iste'molchilar manfaatlarini himoya qilishga xizmat qiladi.

Narx siyosatini shakllantirishda ilmiy yondashuv

Narx siyosatini ishlab chiqishda quyidagi ilmiy usullardan foydalaniladi:

- Iqtisodiy-matematik modellashirish;
- Elastiklik ko'rsatkichlarini tahlil qilish;
- Xarajatlar tahlili (cost-based pricing);
- Bozor tahlili (market-based pricing);
- Qiymatga asoslangan narx belgilash (value-based pricing).

Zamonaviy sharoitda raqamli texnologiyalar va "katta ma'lumotlar" (big data) tahlili narx siyosatini aniqroq va moslashuvchanroq qilish imkonini bermoqda. Dinamik narx belgilash tizimlari (masalan, aviakompaniyalar yoki onlayn savdo platformalarida) talab va taklif o'zgarishiga qarab narxni tezkor moslashtirish imkonini beradi.

Xulosa

Narx siyosati bozor iqtisodiyotining ajralmas elementi bo'lib, u mikro va makro darajada muhim ahamiyat kasb etadi. Ilmiy asoslangan narx siyosati korxona raqobatbardoshligini oshiradi, foyda barqarorligini ta'minlaydi va investitsion jozibadorlikni kuchaytiradi. Davlat darajasida esa narx siyosati ijtimoiy barqarorlik, inflyatsiyani jilovlash va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish vositasi sifatida namoyon bo'ladi.

Shunday ekan, narx siyosatini shakllantirishda iqtisodiy nazariya yutuqlari, amaliy tajriba va zamonaviy tahliliy vositalardan kompleks foydalanish zarur. Faqat shundagina iqtisodiy resurslardan samarali foydalanish, barqaror rivojlanish va aholi farovonligini oshirish mumkin bo‘ladi.

Agar xohlasangiz, ushbu maqolani **Word (.docx) formatida tayyorlab**, reja, annotatsiya, kalit so‘zlar va foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati bilan rasmiy ilmiy maqola ko‘rinishida ham ishlab berishim mumkin.

Adabiyotlar:

1. Mardonova A.T. Korxonalarda innovatsion faoliyatni boshqarish mexanizmini takomillashtirish. // Iqtisodiyot va ta’lim jurnali.7-son// - T.:2018.
2. Mamadaliyev A.A. Iqtisodiyotni boshqarishda inson omilini faollashtirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmidan foydalanishni takomillashtirish. (PhD) diss. avtoref. -T.: 2017. – B.28.
3. Maxmudov E. X. “Korxona iqtisodiyoti”.- T; TDIU, 2023. 247-bet